

För Präck, som tidigare uppfattats som ett karelskt Prokko visar han en talrik förekomst i Syd-Österbotten. Namnet Brock är tydligen lågtyskt, i likhet med Sluk.

Matti Pääkkönen behandlar Karlödialekten. Den är förstås ett resultat också av de senare seklernas inflytelser, men de vid namnforskningen påvisade äldre skikten blir i stort sett bestyrkta. Den nya tidens savolaxiska inflyttning i hela kustlandet har i viss mån dolt ett eventuellt tidigt karelskt inslag.

Kyösti Julku diskuterar i ett slutkapitel, i huvudsak också återgivet som ett engelskspråkigt summary – de vunna resultaten. Boken avslutas med en minutiös bibliografi gjord av Reija Satokangas.

Jarl Gallén

Bidrag till Skärgårdshavets medeltid

Maritima medeltidsstudier, red. Christoffer H. Ericsson och Kim Montin, Jungfrusund 2. 94 s. Åbo 1989.

Under rubriken *Maritima medeltidsstudier* har Christoffer H. Ericsson samlat tre uppsatser med anknytning till sjöfart i Skärgårdshavet och Finska viken under medeltiden i en knappt 100-sidig volym, som på en gång fått bli nummer 2 i en rapportserie från "Jungfrusundsprojektet" och en hyllning på 80-årsdagen till sjöhistorikern, lektor emeritus Lars Grönstrand i Åbo. Volymen, som är en utgåva av Sjöhistoriska Museet vid Åbo Akademi, behandlar inte alls "Jungfrusundsprojektet", men är ändå ett viktigt bidrag till pågående forskning och vetenskaplig diskussion kring den medeltida sjöfarten i Östersjön.

De tre uppsatserna är till sina karaktärer rätt olika. Den första, och till omfånget största, är Jarl Galléns sista under hans livstid publicerade arbete. Dess titel är 'Kökar, klosterbröderna och havet'. Den andra uppsatsen är författad av Gunvor Kerkkonen och handlar om 'Bondesglares vinterfärder', d.v.s. om några nylandsbönders senvinterfärder till Reval. För den avslutande uppsatsen, som är en redogörelse för 'Timrade bryggkonstruktioner vid Hitis Högholm', svarar skriftens redaktör själv.

Jarl Gallén hade ursprungligen utlovat ett annat bidrag till den aktuella volymen. Det skulle ha behandlat det s.k. *itinerariet* i Kung Valdemars Jordebok och därmed mera direkt ha varit knutet till frå-

gorna om medeltidens sjövägar i Östersjön. Han blev dock på grund av nedsatt syn och under det sista året alltmera tilltagande ohälsa aldrig i tillfälle att fullborda sina studier av itinerariet, som enligt tidigare vedertagen uppfattning beskriver segelleden från Blekinge i dåtidens Danmark till Reval längs den svenska kusten, över Ålands hav och genom Finska viken. Galléns uppfattning, som han ofta muntligen och skriftligen antytt, innebar att beskrivningen "i själva verket [skulle] vara av franciskanskt ursprung" och att just detta förklarar varför vissa öar (bl.a. Kökar) nämns där, trots att de låg utanför den egentliga segelleden (*Maritima medeltidsstudier* s. 19 och 32). I stället för den planerade uppsatsen lämnade han till redaktionen en omarbetad och med omfattande notapparat försedd version av en tidigare på svårtillgänglig plats publicerad och endast skissartat utförd studie om franciskanerna och Kökar.

Uppsatsen om Kökar innehåller väl inte så mycket nytt, vilket vore orimligt att begära med tanke på att de utomordentligt få skriftliga uppgifter som finns om Kökar, dess fiske och dess franciskankloster sedan länge är kända, publicerade och diskuterade. Att uppsatsen ändå är av stort värde, beror på att de få uppgifterna där sätts in i ett större sammanhang, varvid perspektivet vidgas inte bara till hela östersjörummet utan också till Assisi och Italien. Gallén hade genom sina under ett långt liv förvärvade djupa kunskaper om tiggardornarnas, både franciskanernas och dominikanernas, historia och verksamhet och genom sitt livliga intresse för skärgård och hav speciella förutsättningar för en sådan skildring av franciskanernas Kökar.

Gallén fick, med uppjudande av sina sista, avtagande krafter, möjlighet att sensommaren 1989 tillsammans med bl.a. recensenten delta i ett av Nordens Institut på Åland arrangerat symposium på Kökar om "Kökar i middelalderen – Ålands europæiske kulturcentrum", vari även ingick en strapatsrik utfärd till platsen för det stora kronofisket, Mörskär. Tyvärr räckte hans krafter inte till för att i den föreliggande uppsatsen arbeta in de fynd och resultat som framkommit i de arkeologiska utgrävningar som under 1980-talet gjorts på klosterområdet på Hamnön under ledning av antikvarie Kenneth Gustavsson (Ålands Museum) och som presenterades vid symposiet. De finns bara med antydningssvis (s. 16): "Hittills gjorda, delvis rätt märkliga fynd har icke behandlats i uppsatsen. — — — Utgrävningarna somrarna 1988 och 1989 har dessutom blottat förelämningar (husgrunder med eldstäder, smedja med pilspetsar, hamnanläggningar), ägnade att ställa Kökar före klostrets tid i ny belysning." Anläggningarna är för att ligga så långt ut i havsbandet imponerande, och C¹⁴-dateringarna har givit en så hög ålder – 1200-tal – att det är uppenbart att Hamnön på Kökar haft betydelse långt innan klostret vid mitten av 1400-talet anlades där.

Det är beklagligt att redaktören för *Maritima medeltidsstudier* inte kunnat utöka volymen med en fjärde uppsats, nämligen en preliminär summering av de arkeologiska undersökningarna på Kökar. En sådan skulle på ett utmärkt sätt ha kompletterat Galléns uppsats, men den skulle än mer ha fördjupat perspektivet på redaktörens egen rapport om de undersökningar på Hitis Högholm, som han och Torsten Edgren utförde under 1970-talet, och i vilka de undersökte och dokumenterade en kajanläggning med tillhörande pallissad och (möjligen) torn av trä, en anläggning som knappast kan ha haft någon annan funktion än en militär, således "en kontroll- och bevakningspunkt vid denna viktiga led" (d.v.s. leden österut längs Finska viken; s. 89). De få daterande fynden pekar mot 1300-talets första hälft, då leden var aktuell t.ex. i samband med Tyrgils Knutssons tåg mot Karelen 1293 och Neva 1300, novgorodernas anfall mot Åbo 1318, Nöteborgsfreden 1323 och Magnus Erikssons fälttåg i Ladoga-Karelen och Ingermanland 1347–48. Frågan är om inte både Kökars Hamnö och Hitis Högholm skall ses i ett och samma perspektiv: det svenska rikets öst-expansion? I varje fall hade det varit spännande, om de båda undersökningarna hade ställts bredvid och mot varandra.

Den tredje uppsatsen slutligen, av Gunvor Kerkkonen, är en komplettering till hennes stora undersökning av de åländska, (egentligt) finländska och nyländska böndernas seglatser till Reval under 1500-talets början, en undersökning som till allra största delen är baserad på det köpmansarkiv som Helmich Ficke i Reval efterlämnat. I den föreliggande uppsatsen har hon plockat ut de ganska få belägg som finns på handelsfärder gjorda under *vinterperioden*, d.v.s. från slutet av december (S:t Tomas, 21/12) till slutet av april (S:t Göran, 23/4). Det visade sig, att de aktuella färderna till största delen skedde under vinterperiodens sista månad, när dagen åter var längre än natten, att de flesta av dem utgick från Helsingetrakten, varifrån avståndet till den estniska kusten är kortast, och att den vara som huvudsakligen inköptes var spannmål (råg, korn, ibland malt och någon gång färdigbryggt öl); dessutom inhandlades rätt betydande mängder salt. I utbyte lämnades vid några tillfällen ved och tjära, men huvuddelen av de hemförda varorna tycks ha köpts på kredit. Hur resorna gick till, framgår inte av Fickes notiser, men Kerkkonen kan med analogier från 1600-talet och 1900-talet göra troligt att lag av bönder dragit sina båtar över isen så långt den bar och därefter (ibland även dessemellan) satt båten i sjön och rott eller seglat den. En sådan överfärd, 90 km lång, tog 1918 28 timmar. Och varför gav man sig ut på en så riskfylld färd? Enligt författaren på grund av "kampen för att avvärja kriser i näringsväg, som hotat existensen" (s. 69). Till detta kunde man kanske lägga att spannmålen mot vinterns

slut, innan öppet vatten tillät fri införsel från Finska vikens södra strand, bör ha betingat ett högt pris och därmed goda vinster på den nyländska landsbygden.

Volymens tre uppsatser bidrar på ett intressant och värdefullt sätt till vår kunskap om äldre tiders kommunikation, handel och livsbetingelser, men utförandemässigt skiftar kvaliteten. Främst står utan tvivel Jarl Galléns uppsats. Den är en välformad produkt av en lång forskargärning, där även enskildheterna förefaller förtroendeingivande. Gunvor Kerkkonens artikel innehåller många intressanta uppgifter, men de är staplade på varandra på ett sådant sätt, att läsaren till slut har svårt att se de större linjerna i arbetet. Till stor hjälp skulle en *karta* ha varit, med markeringar av farmännens hemorter och resor; den läsare, som inte har Nylands geografi i bakhuvudet, har nu inga möjligheter att skapa sig en klar *bild* av trafiken. Bristen på kartor känns ännu större i Hitis-uppsatsen. Där finns ingen översiktskarta över Finska vikens västra del, ingen karta över Hitis socken (hur ligger t.ex. Högholm i förhållande till Kyrkosundsskär?) och inte heller någon uppmätningsskarta över det arkeologiskt undersökta Högholm. I texten insatta figurhänvisningar skulle vidare ha underlättat läsningen väsentligt. Slutligen bör påpekas att bokproduktion med hjälp av modern teknik (alltså med personator och "desk-top-publishing") *inte* ursäktar dålig korrekturläsning och bristfällig avstavning ("li-kväl", "runds-tock", etc.), slarv med åtskillnad mellan bindestreck och tankstreck och otympligheter som "i W-O.lig riktning" och "i SW. Finland" (d.v.s. "i väst-östlig riktning" och "i syd-västra Finland").

Den läsare som kan bortse från rapportens redaktionella brister har mycket att hämta i *Maritima medeltidsstudier*, och de tre uppsatserna pekar, även om de är resultat av undersökningar som till sina huvuddelar genomfördes för mer än ett decennium sedan, framåt och antyder, att det i Skärgårdshavet och i skärningspunkten mellan historia och arkeologi finns många spännande forskningsuppgifter som väntar på sin lösning.

Göran Dahlbäck